

УДК 355.457:351.746.1

С. П. ГЕТМАНЮК, кандидат військових наук, доцент кафедри прикордонного контролю Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ОЦІНКА ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДСИСТЕМИ ПРОПУСКУ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН СИСТЕМИ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ

У статті висвітлюються питання аналізу системи прикордонного контролю в аспекті розкриття її підсистем, обґрунтовуються складові прикордонного контролю, реалізація яких покладається на підсистему пропуску через державний кордон системи прикордонного контролю. Розглядається трактування терміна “інтегрований показник”; на основі деталізації окремих складових прикордонного контролю виокремлено часткові та інтегровані показники підсистеми пропуску через кордон системи прикордонного контролю.

Ключові слова: *прикордонний контроль, частковий показник, інтегрований показник, підсистема пропуску через державний кордон, система прикордонного контролю.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Поняття “ефективність” – відношення корисного ефекту (результату) до витрат – є одним із основоположних в системі теорії і практики охорони кордону, зокрема організації та здійснення прикордонного контролю, і фактично відображає результат виконання завдань, передбачених законами України “Про прикордонний контроль”, “Про державний кордон” та “Про Державну

прикордонну службу України”. Сукупність питань, пов’язаних з інтеграцією до Європейського Союзу, входження України у європейський політичний, економічний і правовий простір, в системі Державної прикордонної служби ставлять вимоги щодо створення такої системи прикордонного контролю (СПК), яка разом з бездоганим виконанням завдань буде враховувати й реальні можливості щодо забезпечення її функціонування. Для органу охорони державного кордону достатньо суттєвими є питання щодо ефективного використання особового складу, рівнів та напрямків зосередження основних зусиль, які в свою чергу будуть характеризуватись і певними ресурсними показниками. Обґрунтування показників ефективності функціонування системи прикордонного контролю – процес достатньо різноплановий і має широке поле для детальних наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Дослідженню показників ефективності функціонування системи прикордонного контролю присвячено широке коло наукових праць. Серед них роботи вчених В. О. Назаренка, М. М. Литвина, О. А. Біньковського, С. О. Дмитрова, В. І. Денисова, В. М. Серватюка та інших. Однак в зазначених роботах розглянуто лише окремі узагальнені показники оцінки ефективності, які не дають цілісного, зв’язаного уявлення про складові та функціонування системи прикордонного контролю, що в свою чергу призводить до невідповідності значної частини заходів прикордонного контролю існуючим загрозам. Це вказує на необхідність подальших досліджень у даному напрямку та визначає актуальність теми роботи.

Відповідно до поставленого завдання **метою статті** є: на основі аналізу наукових джерел обґрунтувати найбільш значущі інтегровані показники, з яких виокремити групи часткових показників ефективності підсистеми пропуску через державний кордон системи прикордонного контролю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Академічний тлумачний словник української мови термін “показник” трактує як “свідчення, доказ, ознака чого-небудь” або “кількісна або якісна характеристика, яка використовується для оцінки окремої властивості явища (процесу), який досліджується”. Термін “інтеграція” [2] (від лат. *integratio* – відновлення) – об’єднання в ціле яких-небудь частин. Виходячи із зазначеного, терміну “інтегрований показник” можливо надати таку дефініцію: складений в ціле, об’єднаний із множини часткових, окремих показників.

Процес прикордонного контролю як складну систему із сукупністю простих підсистем та набутих ними відокремлюваних ознак і особливостей описано Б. Ф. Єрошиним в [3], тому перейдемо до розгляду безпосередньо підсистеми пропуску через державний кордон осіб, транспортних засобів і вантажів. Абстрагуючи підсистеми управління та забезпечення прикордонного контролю, погодимось, що складові прикордонного контролю, визначені в ст. 2 Закону України “Про прикордонний контроль” [1], реалізуються саме в ході виконання заходів підсистемою пропуску через державний кордон. Основними елементами даної підсистеми є паспортний контроль та огляд транспортних засобів і вантажів. У ході безпосередньо паспортного контролю разом з перевіркою документів здійснюються процедури виконання доручень правоохоронних органів, перевірки виконання іноземцями, особами без громадянства умов перетинання державного кордону у разі в’їзду в Україну, виїзду з України та транзитного проїзду територією України, а також реєстрації іноземців, осіб без громадянства та їх паспортних документів у пунктах пропуску через державний кордон, виконання окремих складових яких фактично неможливе поза операцією перевірки документів. Вплив паспортного контролю є найбільш істотним у функціонуванні не тільки підсистеми пропуску через державний кордон, а й системи прикордонного контролю в цілому, оскільки в ході тільки перевірки документів реалізується 70 % усіх завдань, що стоять перед прикордонним контролем. У ході паспортного контролю персоналом Державної прикордонної служби затримується понад 90 % порушників кордону та виконується практично 100 % доручень правоохоронних органів [3].

Огляд транспортних засобів і вантажів посідає в реалізації завдань підсистеми пропуску через державний кордон достатньо важливе місце. Це обумовлюється тим, що, по-перше, самі процедури огляду із застосуванням заходів контролю І та ІІ лінії прикордонного контролю достатньо диференційовані [4]; по-друге, існує відмінність проведення самих процедур контролю в пунктах пропуску для різних видів сполучення та на окремих смугах руху в пункті пропуску для автомобільного сполучення (“червоний коридор”, “зелений коридор”, “окрема смуга руху”). Окрім того, в ході огляду транспортних засобів і вантажів виконуються й інші завдання прикордонного контролю, зокрема заходи з перевірки автомобільних транспортних засобів з метою виявлення викрадених. Таким чином, можна зробити висновок, що, незважаючи на багатогранність складових при-

кордонного контролю, усі вони реалізуються в ході здійснення паспортного контролю та заходів щодо огляду транспортних засобів і вантажів.

З огляду на вищезазначене, до інтегрованих показників ефективності підсистеми пропуску слід віднести такі:

$P_{e.нд}$ – показник ефективності перевірки документів;

$P_{e.огл}$ – показник ефективності огляду транспортних засобів, вантажу та іншого майна.

Тоді ефективність прикордонного контролю ($P_{e.нк}$) буде характеризуватись кортежем показників типових елементів прикордонного контролю:

$$P_{e.нк} = \langle P_{e.нд}, P_{e.огл} \rangle.$$

Кількісні значення показників $P_{e.нд}$ та $P_{e.огл}$ можна отримати за показниками оперативності ($P_{on.i}$) та якості ($P_{я.i}$) i -го елемента прикордонного контролю [5; 6]:

$$P_{e.i} = P_{on.i} \cdot P_{я.i}.$$

Показник оперативності для кожного типового елемента ($P_{on.i}$) розраховується за формулою:

$$P_{on.i} = 1 - 5^{-T_{нi}/T_{нi}},$$

де $T_{нi}$ – наявний час для виконання контролю на i -му елементі; $T_{нi}$ – необхідний час для виконання контролю i -м елементом.

Наявний час ($T_{нi}$) визначається нормативами виконання операцій прикордонного контролю згідно з керівними документами.

Час, необхідний для виконання паспортного контролю, визначається як середній час, що витрачає інспектор на перевірку документів одного громадянина, та розраховується за формулою:

$$T_{e.нд} = t_{нд} + t_{од} + t_{фр} + t_{рр},$$

де $t_{нд}$ – середній час прийому документа; $t_{од}$ – час дослідження документа; $t_{фр}$ – час формування рішення; $t_{рр}$ – час реалізації рішення.

Операційна напруженість характеризується інформаційним навантаженням на інспектора:

$$\gamma = \frac{t_{роб}}{T_{сл}},$$

де $t_{роб}$ – час, протягом якого інспектор зайнятий пропуском осіб через державний кордон; $T_{сл}$ – загальний час несення служби у складі прикордонного наряду [7].

Показник якості паспортного контролю ($P_{я.i}$) розраховується за формулою [8]

$$P_{я.i} = 1 - e^{(-k \text{Im}x_0)},$$

де k – коефіцієнт підготовленості інспекторів прикордонної служби; $\text{Im}x_0$ – коефіцієнт технічної оснащеності процесу паспортного контролю.

Наведені залежності надають можливість обґрунтовано визначити напрямки (об'єкти) зосередження основних зусиль прикордонного контролю; методи контролю; кількість персоналу у складі зміни прикордонних нарядів та в окремому виді прикордонного наряду з урахуванням їх кваліфікації; розподіл інспекторів прикордонної служби за типовими елементами прикордонного контролю; рівень операційної напруженості роботи інспекторського складу; засоби посилення та рівень технічного оснащення інспекторів; способи виконання завдань (швидкість руху при огляді, площа огляду, застосування службових собак тощо).

У свою чергу, значення інтегрованих показників залежатимуть від значень таких часткових показників:

- p_1 – щільність елементів охорони кордону на ділянці відповідальності;
- p_2 – рівень забезпеченості спеціальними засобами та технікою;
- p_3 – рівень укомплектованості особовим складом;
- p_4 – імовірність виявлення порушників законодавства за категоріями;
- p_5 – доля прикриття ділянки кордону, прилеглої до пункту пропуску, інженерними технічними засобами;
- p_6 – рівень підготовки персоналу органів управління;
- p_7 – рівень підготовки персоналу підрозділів охорони кордону;
- p_8 – тактико-технічні характеристики технічних засобів прикордонного контролю;
- p_9 – пропускна спроможність пунктів пропуску;
- p_{10} – кількість пунктів пропуску на одиницю протяжності кордону;
- p_{11} – пропускна спроможність пунктів пропуску;
- p_{12} – тривалість проведення окремих операцій контролю;
- p_{13} – співвідношення кількості джерел оперативного добування інформації до одиниці площі відповідальності та кількості жителів;
- p_{14} – умовна вартість охорони одиниці протяжності державного кордону;
- p_{15} – геометричні розміри району відповідальності;
- p_{16} – співвідношення кількості громадських формувань до кількості населення;

p_{17} – рівень нормативно-правового забезпечення процесів охорони кордону.

У зазначеному переліку наведено показники, які в тому чи іншому ступені притаманні типовим пунктам пропуску для усіх видів сполучення. Цілком природно, що такий перелік є досить неповним і для конкретної ділянки кордону (окремого прикордонного регіону) може бути доповнений іншими показниками.

Джерелами інформації для оцінки значень запропонованих показників є статистичні дані результатів оперативно-службової діяльності (далі – ОСД); організаційно-штатна структура підрозділів охорони кордону; плани забезпечення ОСД; нормативно-правова база; результати досліджень та перевірок; оперативні дані; показники ОСД підрозділів прикордонної охорони суміжних країн; результати експертного оцінювання тощо.

Висновки. Таким чином, на основі аналізу сукупності часткових показників ефективності системи прикордонного контролю можливо виділити такі аспекти, а саме:

кожен показник ефективності системи, залежно від його місця в ієрархії системи прикордонного контролю, може трактуватись як частковим (є складовим показника вищого рівня), так і інтегрованим (складається із певної сукупності часткових показників);

з сукупності часткових показників можливо виділити окремі категорії взаємопов'язаних інтегрованих показників СПК, тобто показник здатності системи здійснення процедур прикордонного контролю та показник якості виконання завдань прикордонного контролю, інтегровані показники ефективності складових системи прикордонного контролю, інтегровані показники оцінки стану прикордонного контролю та ін.

У подальшому науковому дослідженні на основі аналізу складових СПК доцільно обґрунтувати науково-методичий інструментарій оцінки інтегрованих показників ефективності підсистеми управління прикордонним контролем та підсистеми забезпечення прикордонного контролю для окремих категорій пунктів пропуску.

Список використаної літератури

1. Про прикордонний контроль : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 6. – Ст. 46 (із змінами, внесеними згідно із Законом від 02.12.2010 № 2753-VI (2753-17)). – ВВР, 2011. – № 18. – Ст. 128).

2. Словарь иностранных слов : под редакцией И. В. Лехина и проф. Ф. Н. Петрова. – Изд. четвертое, перераб. и дополн. // Государственное издательство иностранных и национальных словарей. – М. – 1954.
3. Єрошин Б. Ф. Теоретичні основи обґрунтування функціонування системи прикордонного контролю / Б. Ф. Єрошин // Збірник наукових праць № 9. Частина II. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 1999. – С. 21–25.
4. Про організацію та здійснення огляду транспортних засобів та вантажів: наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 22 квітня 2011 року № 260.
5. Єрошин Б. Ф. Методика визначення оптимального складу сил і засобів органів прикордонного контролю / Б. Ф. Єрошин, В. І. Денисов // Збірник наукових праць № 11. Частина II. – Хмельницький : Видавництво НАПВУ, 2000. – 267 с.
6. Єрошин Б. Ф. Оцінка ймовірних показників 1-го рівня складності у пунктах пропуску через державний кордон України / Б. Ф. Єрошин, В. А. Карякін, В. І. Денисов // Збірник наукових праць № 21. Частина II. – Хмельницький : Видавництво НАПВУ, 2002. – 419 с.
7. Єрошин Б. Ф. Основные проблемы совершенствования пограничного контроля с целью повышения национальной безопасности : дисс. ... канд. воен. наук : 20.01.04. / Б. Ф. Єрошин. – Хмельницький, 1998. – 250 с.
8. Лейда Б. В. Рекомендації щодо побудови охорони державного кордону на ділянці загону прикордонного контролю : дис. ... канд. військ. наук : 21.02.02 / Б. В. Лейда. – Хмельницький, 1996. – 147 с. Таємно, інв. 585

Рецензент – кандидат військових наук, доцент Єрошин Б. Ф.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2013.

Гетманюк С. П. Обоснование и оценка показателей эффективности подсистемы пропуска через государственную границу системы пограничного контроля

В статье освещаются вопросы анализа системы пограничного контроля в аспекте раскрытия ее подсистем, обосновываются составляющие пограничного контроля, реализация которых возлагается на подсистему пропуска через государственную границу системы пограничного контроля. Рассматриваются трактовки термина “интегрированный показатель”; на основе детализации отдельных составляющих пограничного контроля выделены частичные и интегрированные показатели подсистемы пропуска системы пограничного контроля. Предложены математические зависимости, которые можно применить для вычисления

числовых значений показателей, что позволит осуществить объективную оценку составляющих пограничного контроля.

Ключевые слова: *пограничный контроль, частичный показатель, интегрированный показатель, подсистема пропуска через государственную границу, система пограничного контроля.*

Hetmaniuk S. P. Grounding and estimation of indices of effectiveness of the border crossing subsystem of border control system.

The article deals with the problem of border control system analysis in terms of disclosure of its components, which is the base for border control components grounding. The implementation of border control components relies on the border crossing subsystem of border control system. The term “integrated index” is defined, as well as partial and integrated indices of border crossing subsystem of border control system are distinguished through the detailed separate border control component. The mathematical dependencies, which can be applied to calculate the numerical values of the indices that will enable objective estimation of border control components.

Keywords: *border control, partial index, integrated index, border crossing subsystem, border control system.*